

*І.М. Ушакова, к.психол.н, доцент, доцент кафедри ПДОУ НУЦЗУ
А.О. Байбак, студентка 5-го курсу соціально-психологічного факультету, НУЦЗУ*

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА КУРСАНТІВ ДО РОБОТИ В ОСЕРЕДКУ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Актуальність названої проблеми пояснюється передусім низкою тих об'єктивних і суб'єктивних труднощів, які відчувають курсанти і працівники Державної служби з надзвичайних ситуацій України при виконанні ними службових обов'язків та підготовки до їх виконання..

В сучасних умовах психологічна підготовка курсантів ДСНС України спрямовується на своєчасне подолання об'єктивних та суб'єктивних морально-психологічних та ситуаційно-кризових труднощів, які мають місце в екстремальних умовах. До об'єктивних труднощів належать: вивчення та застосування нових систем і засобів цивільного захисту населення; здійснення у складі команди рятувальних дій; постійні вимоги щодо підтримання високої психологічної готовності підрозділів до цивільного захисту. Що стосується суб'єктивних труднощів, то до них належать: надмірна напруженість психіки в умовах регламентованої часом рятувальної роботи; великі фізичні та психічні навантаження, що призводять до тимчасового зниження працездатності; постійне відчуття відповідальності за вирішення поставлених завдань [1].

Особлива напруженість виникає в умовах надзвичайних ситуацій (НС). Аналіз відгуків випускників показує, що найбільші внутрішні труднощі при вирішенні завдань в умовах НС відчували рятувальники у випадках, коли треба було за обмежений час виконати комплекс операцій і діяти в небезпечній обстановці. В їх діях і поведінці спостерігалась невпевненість, викликана об'єктивними умовами надзвичайної ситуації. Такий стан виникав кожного разу, коли зростала відповідальність за вирішення завдань, потрібно було самостійно прийняття рішень, виникав дефіцит часу в роботі, ускладнювався процес виконання завдань, зменшувався обсяг інформації про дії й завдання, що вирішуються всіма спеціалістами підрозділу.

За даними ДСНС України, негативний психічний стан був властивий тим працівникам, які не володіють стійкою психологічною готовністю до діяльності в надзвичайній ситуації і не вміють у повній мірі перебороти внутрішні труднощі, що виникли під час ліквідації надзвичайної ситуації. Це ще раз підтверджує необхідність цілеспрямованої і систематичної роботи з психологічної підготовки до дій в екстремальних ситуаціях вже на етапі первинної професіоналізації.

Наша робота з курсантами НУЦЗУ, які регулярно заступають на чергування в навчальній пожежній частині і виїжджають на ліквідацію надзвичайних ситуацій показала, що найбільш характерні труднощі виникали них при застосуванні теоретичних знань в конкретній практичній справі, вирішенні нетипових питань надання необхідної допомоги, прогнозування можливих наслідків. Труднощі також виникали:

- якщо була потреба самостійно усувати наслідки у кризових ситуаціях;
- при керівництві рятувальниками, старшими за віком;
- при ускладненні рятувальних робіт;
- при самостійному виконанні окремих дій та операцій під час ліквідації надзвичайної ситуації.

Такі численні труднощі, відображаючись у свідомості курсанта, чинять величезну гальмуючу, обмежувальну дію на його психіку. Відомо, що чим сильнішими є зовнішні подразники, тим більша вірогідність негативних наслідків. Стосовно обставин надзвичайної ситуації це означає, що невідомість, миттєвість можуть значно ускладнити виконання завдань. Такий вплив зовнішніх подразників обумовлює зростаючу необхідність завчасного формування психологічної готовності у курсантів ДСНС України.

Практика показує, що успіх формування психологічної готовності у курсантів і студентів університету залежить від того, наскільки глибоко усвідомлюється цей процес усіма посадовими особами, викладацьким складом. Викладачі, командири повинні перейнятися розумінням необхідності врахування та цілеспрямованого формування у майбутніх працівників ДСНС України стійкої психологічної готовності до дій в екстремальних умовах – найважливішого фактора підвищення самостійності і відповідальності за підтримання боєздатності рятувальних підрозділів цивільного захисту України. Це означає, що, крім гуманітарних і технічних знань, випускник університету повинен мати глибокі психологічні та професійні знання, навички, бути хорошим організатором людей, які діють в надзвичайних ситуаціях. Вивчення відгуків, бесіди з учасниками надзвичайних ситуацій і їх ліквідаторами показують, що не всі випускники своєчасно «входять у посаду» і виконують у повному обсязі свої функціональні обов'язки, багато з них відчують певні труднощі, не маючи при цьому стійкої психологічної готовності до діяльності в екстремальних умовах.

Психологічна підготовка до дій в екстремальних ситуаціях - це цілеспрямований вплив на особистість за допомогою психологічних і психофізіологічних методів, спрямованих на формування у неї психологічної готовності до адекватних дій в таких ситуаціях. Це процес формування психічних якостей, що забезпечують стійке і надійне виконання професійної діяльності фахівцями в різних, в тому числі екстремальних і надзвичайних ситуаціях.

В процесі навчання майбутніх працівників ДСНС психологічна підготовка здійснюється, в основному, шляхом моделювання тих ситуацій, з якими гіпотетично вони можуть зіткнутися в професійній діяльності [2].

Способи і прийоми моделювання класифікуються на:

- Словесно-знакові. Це може бути розповідь про майбутні дії і пов'язані з ними труднощі, доведення різного роду "легенд" перед тактичними заняттями і навчаннями тощо.
- Наочні. Наприклад, перегляд кіно- та відеофільмів, фотографій з реальними картинами пожеж і присутніх там психотравмуючих чинників, дій (показ способу подолання психологічної смуги, використання пожежних гідрантів і т.д.).
- Тренажерні - вплив здійснюється шляхом моделювання психологічних факторів надзвичайної ситуації з використанням технічних засобів, спортивних снарядів, макетів, споруд професійної підготовки для відпрацювання необхідних навичок і вмінь. Такі засоби називаються програмними тренажерами і створені в нашому університеті в великій кількості (див. сайт НУЦЗУ), хоча ця робота має продовжуватись.
- Імітаційні - вплив здійснюється з використанням засобів імітації зовнішніх ознак екстремальної обстановки (шуму, задимлення, необхідності швидко знайти вихід тощо.). Як приклад можна назвати психологічну «полосу перешкод», яка діє і в нашому університеті.

- Реальні - вплив здійснюється шляхом моделювання психологічних факторів екстремальної ситуації з використанням реальної техніки, озброєння і підручних засобів, що застосовуються для організації гасіння пожеж. Прикладом тут може слугувати вже згадане нами раніше чергування курсантів в навчальній пожежно-рятувальній частині.

Як показує практика, найбільшою ефективністю з точки зору психологічної підготовки відрізняються ті заняття, де всі перераховані прийоми моделювання екстремальних ситуацій застосовуються не розрізнено, а задіюється відразу весь їх комплекс, в тісному зв'язку і взаємодоповненні.

Таким чином, психологічна готовність до дій в надзвичайних ситуаціях – найважливіша складова всебічної професійної підготовленості, суттєва передумова успішного виконання завдань цивільного захисту України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дьяченко М.И. Готовность к деятельности в напряженных ситуациях. Психол. аспект / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович – Мн.: Изд-во «Университетское», 1985 – 206 с.

2. Бельков Т.А. Исследование эффективности интерактивных методов обучения для формирования готовности молодых спасателей к профессиональной деятельности в ЧС / Т.А. Бельков, С.Ю. Тадыева, П.В. Родионов // Экология и безопасность в техносфере: современные проблемы и пути решения. Сборник трудов Всероссийской научно-практической конференции молодых ученых, аспирантов и студентов, г. Юрга, 27-28 ноября 2014 г. – Томск: Изд-во ТПУ, 2014. – С 37-42.